

Чернега Віталій Миколайович,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри приватного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, вул. Юрія Ілленка, 81 (корп. 5), м. Київ, тел.: (044) 205-54-84; e-mail: vitalii.cherneha@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9118-6562>

МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ ТА МАЙБУТНЄ КОМПАРАТИВНОЇ ЦИВІЛІСТИКИ

Анотація. Статтю присвячено минулому, сучасному та майбутньому компаративної цивілістики. Констатовано, що нині під час рекодифікації Цивільного кодексу України надбання компаративної цивілістики є корисними для потужної динаміки національного цивільного законодавства та практики його застосування. Адже саме в компаративних цивілістичних дослідженнях розкриваються концептуальні подібності і розбіжності певних цивільно-правових явищ об'єктивної реальності та на основі них формуються висновки та рекомендації, спрямовані на розвиток норм цивільного права, забезпечуючи мету правового регулювання цивільних відносин в Україні. У роботі розглянуто політематичні цивільно-правові порівняльні дослідження, що відтворені в дисертаціях на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата юридичних наук (доктора філософії в галузі права). Окрему увагу сконцентровано на тематиці дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, присвячених різнобічним аспектам компаративної цивілістики, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом кількох останніх років. Доцільно розширити наявну географію порівняльних досліджень: цивільно-правового регулювання відносин у сфері дошкільної, середньої, передвищої та вищої освіти; цивільно-правового регулювання корпоративних відносин; об'єктів права інтелектуальної власності; цивільно-правове регулювання іпотечних відносин; договірних та недоговірних цивільних зобов'язань; спадкових правовідносин. Резонно студіювати ширше коло об'єктів права інтелектуальної власності (наприклад, сортів рослин, порід тварин тощо). Урізноманітнити компаративну цивілістику вивченням непоіменованих договорів. Доцільно досліджувати спеціальні делікти в цивільному праві, зокрема: компенсацію шкоди, завданої шкідливим програм забезпеченням; компенсацію шкоди, завданої вірусами та іншими біологічними організмами; компенсацію шкоди, завданої навколишньому природному середовищу; тощо.

Ключові слова: компаративна цивілістика, цивільне законодавство, цивільне право, цивільні правовідносини, цивільно-правові порівняльні дослідження.

Cherneha Vitalii Mykolaiovych,

Doctor of Science of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Private Law of the Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, St. Yurii Illenko, 81 (building 5), Kyiv, phone: (044) 205-54-84; e-mail: vitalii.cherneha@kneu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9118-6562>

PAST, PRESENT, AND FUTURE OF COMPARATIVE CIVIL STUDIES

Abstract. The article covers the past, present, and future of the comparative civil studies. It states that today, during the recodification of the Civil Code of Ukraine, the gains of comparative civil studies contribute a lot to the powerful dynamics of the national civil legislation and practices of its application. The point is that it is the comparative civil studies that reveal the conceptual similarities and differences between and among certain civil law phenomena of the objective reality, and they underlie the conclusions and recommendations seeking to develop civil regulations and ensuring that the goal of the legal regulation of civil relations in Ukraine is achieved. The article covers polythematic comparative civil pieces of research presented in dissertations. A special attention was drawn to the subjects of the dissertations dedicated to various aspects of comparative civil studies approved by the academic board of the higher education institutions, faculties of law (law departments), and scientific and research law centres in Ukraine over recent several years. It is expedient to expand the existing geography of comparative studies: the civil law regulation of relations associated with primary, secondary, high school, and higher education; civil law regulation of corporate relations; intellectual

property items; civil law regulation of mortgagor-mortgagee relations; contractual and non-contractual civil obligations; inheritance relations. It is worth studying the bigger range of intellectual property items (for instance, plant varieties, breeds of animals etc.), making the comparative civil studies more varied by studying unnamed agreements. It is also expedient to study special delicts in civil law, including: the reimbursement for damages caused by malicious software; the reimbursement for damages caused by viruses and other biologicals; the reimbursement for environmental damages, etc.

Key words: *comparative civil studies, civil legislation, civil law, civil legal relations, comparative civil pieces of research.*

Постановка проблеми. Академіки Національної академії правових наук України Р. О. Стефанчук, Н. С. Кузнецова констатують, що «інтеграція України до європейського простору, інтенсивні глобалізаційні процеси, розробка в Європі та загалом у світі численних рекомендаційних актів гармонізаційного спрямування становлять нові виклики перед українською державою в сфері нормопроекткування і спонукають до врахування європейських тенденцій в процесі вдосконалення приватноправового законодавства» [5, с. 7]. Нині під час рекодифікації Цивільного кодексу України надбання компаративної цивілістики можуть бути придатними для потужної динаміки національного цивільного законодавства та практики його застосування. Адже саме в компаративних цивілістичних дослідженнях розкриваються концептуальні подібності і розбіжності певних цивільно-правових явищ об'єктивної реальності та на основі них формуються висновки та рекомендації, спрямовані на розвиток норм цивільного права, забезпечуючи мету правового регулювання цивільних відносин в Україні. Тому **метою дослідження** є розкриття наукових досягнень компаративної цивілістики, а також окреслення найближчих перспектив провадження компаративних цивільно-правових досліджень в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській спеціальній літературі поки що відсутні комплексні наукові розвідки, що присвячувалися б минулому, сучасному та майбутньому компаративної цивілістики.

Основні результати дослідження. У період із 2000 до 2022 роки в закладах вищої освіти (Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національна академія внутрішніх справ, Національна академія прокуратури України, Національний університет «Одеська юридична академія», Тернопільський національний економічний університет (нині Західноукраїнський національний університет), Харківський національний університет внутрішніх справ, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

Університет Короля Данила) та в науково-дослідних установах (Інститут держави і права імені В. М. Корецького, Інститут законодавства Верховної Ради України, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака) нашої держави були виконані та (або) захищені дисертації на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (доктора філософії), присвячені актуальним аспектам компаративної цивілістики.

Значний внесок у розвиток компаративної цивілістики зроблено нинішніми докторами юридичних наук, які присвятили докторські дисертації: проблемам цивільно-правового регулювання відносин у сфері освіти в Україні і США (Н. О. Давидова, 2017); модернізації цивільно-правового регулювання комерційних позначень в Європейському Союзі та Україні (Г. О. Михайлюк, 2017).

Чільне місце в системі порівняльного корпоративного права. До них належать кандидатські дисертації, захищені зі спеціальності 12.00.03: С. М. Хеди «Правове регулювання участі іноземних юридичних осіб у цивільних правовідносинах (порівняльно-правовий аспект)» (2004); Ю. А. Дмитрієвої «Просте товариство: законодавче регулювання в праві Німеччини та України» (2008); Ю. Ю. Акіменко «Особливості цивільно-правового статусу господарського товариства однієї особи (на прикладі законодавства України та ФРН)» (2011); С. Ю. Сербогіна «Зловживання правом у сфері корпоративних відносин (порівняльно-правовий аспект)» (2015); Є. О. Сушко «Цивільно-правова модель акціонерних товариств України в умовах євроінтеграції та глобалізації: порівняльний аналіз законодавства України, Німеччини та Китаю» (2017); В. М. Саветчука «Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу» (2018).

В окрему групу дисертаційних робіт об'єднують особисті немайнові відносини в компаративному цивілістичному вимірі. До них належать праці: С. Б. Булеци «Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльно-правовий аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій

та Чеській республіках» (2005), О. О. Посикалюка «Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права» (2012), М. В. Поплавської «Право споживача на інформацію про продукцію за законодавством України та ЄС (цивільно-правовий аспект)» (2015).

До порівняльних досліджень у сфері права інтелектуальної власності треба віднести дисертацію доктора філософії М. І. Ковальчук «Правова охорона та захист географічних зазначень в Україні, Франції та Італії (порівняльно-правовий аспект)» (2018), а також кандидатські дисертації: Р. Є. Еннана «Правове регулювання відносин інтелектуальної власності у Європейському Союзі» (2010), М. І. Стрелі «Авторське право на літературні й художні твори в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження» (2011), М. В. Ковальової «Цивільно-правова охорона винахідництва в Україні та в країнах Європейського Союзу» (2011), С. С. Савича «Цивільно-правова охорона комерційних позначень за законодавством України та Республіки Польща (порівняльно-правовий аспект)» (2013), М. І. Баженова «Цивільно-правовий захист авторських прав в Україні і країнах різних правових систем» (2016), Р. І. Самсіна «Право слідування в авторському праві України та країн-членів ЄС: порівняльно-правова характеристика» (2016), Ю. С. Паніної «Правове регулювання договору франчайзингу в Європейському Союзі та Україні» (2017), С. О. Глотова «Право на приватне копіювання в цифровому середовищі (порівняльно-правовий аспект)» (2017).

Власну нішу в номенклатурі порівняльних цивілістичних досліджень займають порівняльні договірні цивільні дослідження. До них належать кандидатські дисертації: Є. Д. Стрельцової «Договір морського перевезення вантажу (порівняльний аспект)» (2002); В. В. Проценка «Агентський договір: порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова» (2010); К. Г. Некіт «Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах України, Республіки Молдова та Російської Федерації» (2011); П. А. Меденцева «Правові наслідки порушення договору в цивільному праві України, Російської Федерації, ФРН, Англії та США (порівняльно-правовий аналіз)» (2013); А. Л. Святошнюк «Інститут розірвання порушеного договору у цивільному праві України та країн Європейського Союзу (порівняльно-правовий аналіз)» (2015); Л. Р. Катинської «Електронна форма правочину

(порівняльний аналіз правового регулювання в Україні та Польщі)» (2017); М. Р. Лавриненко «Договір найму (оренди) нерухомого майна у цивільному праві України, Російської Федерації, Франції та ФРН (порівняльно-правовий аналіз)» (2020).

Імпонують дослідження в сфері порівняльного спадкового права. До них належать кандидатські дисертації: В. В. Валах «Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах (Російській Федерації, Франції, Німеччині, США)» (2009); О. О. Бичківського «Регулювання спадкових правовідносин за законодавством України та зарубіжних країн: приватно-правовий аспект» (2012).

Оригінальними є також кандидатські дисертації: С. О. Погрібного «Порівняльно-правовий аналіз інституту володіння у континентальній, англосаксонській та східноєвропейській системах права» (2001); В. І. Бірюкова «Правовий режим іменних пайових цінних паперів за законодавством України і Республіки Польща (порівняльно-правовий аспект)» (2009); В. В. Заборовського «Правова природа акцій та процедура їх конвертації в Україні та Російській Федерації» (2010); В. І. Нагнибіди «Речові права на чуже майно: порівняльно-правовий аспект» (2010); К. М. Левандовські «Правове регулювання субсидіарної відповідальності фізичних та юридичних осіб в Україні та Німеччині (порівняльно-правовий аналіз)» (2012); Ельчин Усуб Аріф огли «Цивільно-правове регулювання іпотечних правовідносин за законодавством Азербайджану, Казахстану та України (досвід порівняльно-правового дослідження)» (2014); І. В. Литвина «Приватноправове регулювання благодійної діяльності в Європі» (2016); І. М. Проценко «Приватно-правові засади регулювання торговельних відносин в Німеччині» (2016); І. М. Гончаров «Цивільно-правові зобов'язання, що виникають внаслідок безпідставного збагачення (порівняльно-правове дослідження за законодавством України та країн Європейського Союзу)» (2016); В. С. Карнауха «Правове регулювання переддоговірних відносин в ЄС та Україні» (2017); І. Я. Полянської «Права інвесторів при здійсненні спільного інвестування: порівняння з європейськими правовими моделями» (2017); А. А. Катренко «Охоронюваний законом інтерес як категорія цивільного права України та деяких зарубіжних країн» (2020); Ф. А. Ріша «Майнові права як об'єкти заставних відносин (порівняльні аспекти)» (2020).

Перспективно також розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, які були затверджені вченими радами Сумського державного університету в 2020 році (А. В. Гончарова «Спадкування за законом в Україні та досвід країн Європи») [2, с. 37] та Київського національного університету імені Тараса Шевченка в 2021 році (І. О. Ромащенко «Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у праві України і Європейському Союзі») [1, с. 36].

Доцільно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом 2018 року. Їх виконавцями є: К. Т. Панасюк «Захист патентних прав за законодавством України та країн ЄС»; Ю. О. Кедя «Договірне регулювання створення та використання об'єктів авторського права і суміжних прав у сфері телебачення в Україні та Франції: порівняльно-правовий аналіз»; П. М. Бабюк «Межі здійснення спадкових прав: порівняльний аналіз законодавства України та інших європейських держав»; Д. М. Пеструєв «Зобов'язання, що виникають внаслідок вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення, за законодавством України та Польської народної республіки»; М. К. Риженкова «Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності на митному кордоні України: досвід Угорщини та Словаччини» [1, с. 36–95].

Перспективно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом 2019 року. Їх виконавцями є: С. В. Брудняк «Правове регулювання корисних моделей в Україні та світі (на прикладі діяльності малих та середніх підприємств)»; А. О. Гоменюк «Додаткова правова охорона винаходів у сфері фармації: порівняльно-правовий аналіз»; К. В. Кравченко «Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням абсолютних цивільних прав: вітчизняний та зарубіжний досвід»; В. В. Маньковський «Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз»; К. Г. Анісімов «Обгорткові ліцензійні договори у цивільному праві та судовій практиці України, США і країн ЄС»; Д. А. Федосєєв «Спадкування за законом

за римським правом і сучасним цивільним правом України»; О. С. Свистун «Цивільно-правовий захист прав акціонерів: порівняльний аналіз за законодавством України та зарубіжних країн» [2, с. 35–79].

Актуально розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом 2020 року. Їх виконавцями є: П. В. Білан «Злиття акціонерних товариств за законодавством України та правом ЄС»; М. Ю. Блохін «Правове регулювання охорони персональних даних в Україні, США, Бразилії та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз»; О. В. «Правовий статус товариств осіб в Україні, Німеччині та Польщі (порівняльно-правове дослідження)» [3, с. 34–67].

Перспективно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом 2021 року. Їх виконавцями є: Н. П. Федурцьо «Цивільно-правовий захист прав дітей в Україні та ЄС»; І. М. Журавльова «Цивільно-правовий захист персональних даних в Україні та Угорщині»; А. С. Дзюба «Цивільно-правове регулювання трансплантації органів і тканин: досвід України та Європейського Союзу»; І. Б. Герасименко «Авторське право і суміжні права у театральній діяльності України та Франції»; М. В. Скриник «Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю за цивільним законодавством України та країн Європейського Союзу»; Ю. Г. Бондаренко «Фраудаторні правочини в цивільному праві України»; О. В. Ніколаєва «Цивільно-правовий режим творів архітектури, створених з використанням штучного інтелекту: вітчизняний та світовий досвід»; Л. П. Гайдук «Цивільно-правове регулювання відносин щодо здійснення права на комп'ютерну програму в Україні та ЄС»; І. І. Батько «Умови надання охорони промисловому зразку за законодавством України та правом ЄС»; В. В. Вайда «Цивільно-правовий захист прав суб'єктів електронних договорів в е-комерції в Україні та державах світу»; А. А. Маркулинець «Цивільно-правове регулювання електронної комерції в Україні та світі»; С. М. Поп «Проблеми захисту і охорони торговельних марок: український та зарубіжний досвід»; С. О. Узунов «Довірче управління та охо-

рона спадкового майна: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах законодавства України та Англії», Я. Ю. Кулик «Правовий режим застосування технологій блокчейн в праві інтелектуальної власності України та ЄС»; П. В. Бондар «Договори перевезення річковим транспортом за законодавством України та європейських країн»; М. О. Лукань «Захист інтелектуальної власності в державах Європейського Союзу» [4, с. 25–48].

Висновки та перспективи провадження майбутніх досліджень. За понад двадцять останніх років компаративна цивілістика значно збагатилася оригінальними комплексними дослідженнями. Проте в добу оновлення цивільного законодавства України: а) доцільно розширити наявну географію порівняльних досліджень: цивільно-правового регулювання відносин у сфері дошкільної, середньої, передвищої та вищої освіти; цивільно-правового регулювання корпоративних відносин; об'єктів права інтелектуальної власності; цивільно-правове регулювання іпотечних відносин; договірних та недоговірних цивільних зобов'язань; спадкових правовідносин; б) студіювати ширше коло об'єктів права інтелектуальної власності (приміром, сортів рослин, порід тварин тощо); в) урізноманітнити компаративне цивільне право вивченням непойменованих договорів; г) доцільно досліджувати спеціальні делікти в цивільному праві, зокрема: компенсацію шкоди, завданої шкідливим програм забезпеченням; компенсацію шкоди, завданої вірусами та іншими біологічними організмами; компенсацію шкоди, завданої навколишньому природному середовищу; тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (затверджених у 2018 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, Д. В. Лук'янов, Н. М. Вапнярчук. Харків : Право, 2019. 290 с.
2. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2019 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків: Право, 2020. 264 с.
3. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2020 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків : Право, 2021. 248 с.

4. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2021 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд. : В. А. Журавель, Є. А. Гетьман, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків : Право, 2022. 161 с.
5. Рекодифікація цивільного законодавства: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.

REFERENCES:

1. Perelik tem dysertatsiinykh doslidzhen' z problem derzhavy i prava (zatverdzhenykh u 2018 r.): roz-hlyanuti ta skhvaleni koordynatsiiny my byuro viddilen' Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrainy (2019) [List of dissertation research topics in legal sciences (approved in 2018): reviewed and approved by the coordination bureau of branches of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] / uporyad.: V. A. Zhuravel', D. V. Luk'yanov, N. M. Vapnyarchuk. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
2. Perelik tem dysertatsiinykh doslidzhen' z yurydychnykh nauk (zatverdzhenykh u 2019 r.): roz-hlyanuti ta skhvaleni koordynatsiiny my byuro viddilen' Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrayiny (2020) [List of dissertation research topics in legal sciences (approved in 2019): reviewed and approved by the coordination bureau of branches of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] / uporyad.: V. A. Zhuravel', O. S. Hylyaka, N. M. Vapnyarchuk. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
3. Perelik tem dysertatsiinykh doslidzhen' z yurydychnykh nauk (zatverdzhenykh u 2020 r.): roz-hlyanuti ta skhvaleni koordynatsiiny my byuro viddilen' Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrainy (2021) [List of dissertation research topics in legal sciences (approved in 2020): reviewed and approved by the coordination bureau of branches of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] / uporyad.: V. A. Zhuravel', O. S. Hylyaka, N. M. Vapnyarchuk. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
4. Perelik tem dysertatsiinykh doslidzhen' z yurydychnykh nauk (zatverdzhenykh u 2021 r.): roz-hlyanuti ta skhvaleni koordynatsiiny my byuro viddilen' Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrainy (2022) [List of dissertation research topics in legal sciences (approved in 2021): reviewed and approved by the coordination bureau of branches of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] / uporyad.: V. A. Zhuravel', YE. A. Het'man, O. S. Hylyaka, N. M. Vapnyarchuk. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian].
5. Rekodyfikatsiya tsyvil'noho zakonodavstva: vyklyky chasu : monohrafiya / za zah. red. N. S. Kuznyetsovoi (2021). [Recodification of civil legislation: challenges of time]. Odessa : Vydavnychiy dim «Hel'vetyka». [in Ukrainian].